

Bernard Malamud

A zsidómadár

Az ablak nyitva állt, s a sovány madár berepült rajta. Verdesett egyet-kettőt kopott szárnyával. Ennyi az egész. Ha nyitva az ablak, beszáll. Ha zárva, kinn marad, ez a sorsa. A madár fáradtan berepült Harry Cohen legfelső emeleti lakásának nyitott konyhaablakán. A falon egy elszökött kanári kalitkája lógott, ajtaja tárva-nyitva. A hosszú csőrű madár – feje borzas, szeme fénytelen és kissé kancsal, amitől zülölt varjúnak látszott –, ha nem is épp Cohen vastag báránysültjére, de melléje, az asztalra szállt le. Az elmúlt év augusztusának egy forró estjén a mirelit-élelmiszer-kereskedő feleségével és kisfiával vacsoráztak. A nagydarab, szőrös mellű és kövér combú Cohen, Edie, aki vékony, sárga rövidnadrágot és piros felsőrészt viselt, és tízéves fiúk, Morris, akit (Edie apja után) Maurie-nek hívtak – kedves, de nem túl eszes kölyök –, két hét vakáció után mind újra New Yorkban voltak, mert Cohen anyja haldoklott. Jól érezték magukat a New York állambeli Kingstonban, de visszajöttek, amikor Mama bronxi lakásában megbetegedett.

– Pont az asztalra – tette le söröspoharát Cohen, és megütötte a madarat. – A kis piszok!

– Harry, vigyázz a szádra – mondta Edie, miközben Maurie-re pillantott, aki minden mozdulatot követett.

A madár rekedten káromgott, csapott egyet koszlott szárnyával – tolla itt-ott csomókban állt –, nehézkesen felrepült a nyitott konyhaajtó tetejére, és onnan bámult lefelé.

– Gevalt, pogrom!

– Beszélő madár! – kiáltotta Edie meglepetten.

– Zsidóul! – tette hozzá Maurie.

– Okos fickó – motyogta Cohen. Beleharapott a bárányszendvicsbe, aztán letette a csontot. – Na, ha tudsz beszélni, árulj el, mi járhatban vagy? Mit keresel itt?

– Ha nem akar bárányszendvicsed megkínálni – mondta a madár –, beérem egy darab heringgel, meg egy kis kenyérhéjjal. Bátorságból mégsem élhet örökké az ember.

– Ez nem vendég! – válaszolta Cohen. – Csak azt kérdeztem, mi szél hozott erre?

– Nyitva volt az ablak – sóhajtotta a madár, majd

egy pillanat múlva hozzátette: – Futok. Repülök, de futok is.

– Ki elől?

– Az antiszemita elől.

– Az antiszemita elől? – kérdezték mindnyájan.

– Igen, előlük.

– Melyik antiszemita bántana egy madarat? – kérdezte Edie.

– Bármelyik – mondta a madár –, meg a sasok, a keselyűk és a sólymok is. Időnként egyik-másik varjú kivájja a szemed.

– De te is varjú vagy, nem?

– Én? Én zsidómadár vagyok.

Cohen jóízűn felnevetett. – Hogy érted ezt?

A madár davenolni kezdett. Könyv és tálesz nélkül, de szenvedélyesen. Edie lehajtotta fejét, Cohen azonban nem. Maurie előre-hátra ingott az imát hallgatva, fél szemét tágra nyitva felnézett.

Amikor az ima véget ért, Cohen megjegyezte: – Kalap és imaszíj sehol?

– Régi radikális vagyok.

– Biztos, hogy nem szellem, netán dibuk vagy?

– Nem vagyok dibuk – mondta a madár –, bár egy rokonommal történt valami ilyesmi. Hála Istennek, már vége. Megszabadították egy korábbi szeretőjétől, egy féltékeny, örült férfitől. A rokonom ma két csodálatos gyermek anyja.

– Madarak? – kérdezte Cohen csúfondárosan.

– Miért ne?

– És miféle madarak?

– Mint én. Zsidómadarak.

Cohen hátradőlt a székében, és kipukkadt belőle a röhögés. – Ez jó vicc! Zsidócseresznyéről már hallottam, de zsidómadárról még nem.

– Másodfokú rokonság – a madár előbb egyik, majd másik soványka lábára állt. – Kérem, nem tudnának adni egy darabka heringet és némi kenyérhéjat?

Edie felállt az asztaltól.

– Mit csinálsz? – kérdezte Cohen.

– Elmosogatok.

Cohen a madárhoz fordult. – Szóval, elárulod, hogy hívnak?

– Hívjon Schwartznak.
 – Talán egy öreg zsidó, akit valaki madárrá változtatott – mondta Edie, ahogy leszedte az asztalt.
 – Az vagy? – kérdezte Harry, és szivarra gyújtott.
 – Ki tudja – válaszolta Schwartz. – Talán mindent elmond nekünk az Úristen?

Maurie felállt a székére. – Milyen heringet? – kérdezte a madártól izgatottan.

– Szállj le, Maurie, mert leesel – szólt rá Cohen.
 – Ha nincs szózt, jó lesz az olajos is – válaszolta Schwartz.
 – Csak marinált van, hagymával, üveges – mondta Edie.

– Ha felbontaná az üveget, szívesen ennék marináltat. Volna, esetleg, egy darab rozskenyér, a sercli talán?

Edie úgy gondolta, volna.

– Az erkélyen etesd – mondta Cohen. A madárhoz pedig így szólt: – Aztán pedig, indulás!

Schwartz mindkét madárszemét becsukta. – Fáradt vagyok, és hosszú az út.

– Merre tartasz, északnak vagy délnek?
 – Arra megyek, amerre irgalmasság van.
 – Hadd maradjon, papa – kérte Maurie. – Csak egy madár.

– Na jó, maradj ma éjszakára, de tovább nem.

Reggel Cohen kiparancsolta a madarat a lakásból, de Maurie sírva fakadt, így Schwartz maradt egy darabig. Maurie iskolájában még tartott a vakáció, és a barátai távol voltak. Magányos volt, és Edie is örült, hogy a gyerek milyen szépen eljátszik a madárral.

– Nincs vele semmi baj – mondta Edie Cohennek –, és különben is, olyan kis étkű.

– És mit csinálsz, ha piszkít?

– Olyankor átrepül az utca túloldalára egy fára, és ha senki se jár arra, ki venné észre?

– Hát legyen – mondta Cohen –, de én határozottan ellene vagyok. Figyelmeztetlek, nem marad itt sokáig.

– Mi bajod ezzel a szerencsétlen madárral?

– Szerencsétlen madár, a francokat! Ravasz csirkefogó! Azt hiszi, zsidó.

– Mit számít, hogy mit gondol?

– Zsidómadár! Micsoda hücpe. Egy rossz mozdulat, és szedheti a sátorfáját.

Cohen ragaszkodott hozzá, hogy Schwartz az erkélyen lakjon az új, fa madárházban, amit Edie vett neki.

– Hálás köszönet – mondta Schwartz –, bár szívesebben venném, ha emberi fedél lenne a fejem fölött. Tudja, hogy van az én koromban. Szeretem a mele-

get, az ablakokat, a főzés illatát. Boldog volnék, ha egyszer-egyszer belepillanthatnék a Reggeli Zsidó Újságba, és néhanapján ihatnék egy snapszot, ugyanis segíti a légzésemet, hála Istennek. De akármit adnak is, nem fogok panaszkodni.

Amikor azonban Cohen szárított kukoricával teli etetőt hozott haza, Schwartz azt mondta: Lehetetlen.

Cohen feldühödött. – Mi van te kancsal, túl jóra fordult a sorod? Elfelejtetted, mit jelent vándornak lenni? Fogadni mernék, hogy egy csomó varjú ismerősöd, zsidó vagy másfajta, szemfogát is odaadná, hogy ilyen kukoricát ehessen.

Schwartz nem válaszolt. Mit is mondhatna az ember egy ilyen tróger alaknak?

– Nem bírja az emésztésem – magyarázta később Edie-nek. – Görcsöt kapok tőle. A hering jobb, még ha megszomjazik is tőle az ember. De legalább az esővíz nem kerül semmibe. Ziháló kározással, szomorúan nevetett.

Edie-nek köszönhetően, aki tudta, hol kell vásárolni, Schwartz valóban kapott heringet, néha egy-egy darab krumplifánkkal, sőt, ha Cohen nem látta, még egy kis levest is.

Szeptemberben elkezdődött az iskola, és mielőtt Cohen még egyszer javasolhatta volna, hogy rúgják ki a madarat, Edie meggyőzte, várjanak, amíg Maurie beilleszkedik.

– Ha most vennék el tőle, talán rontana a tanulmányi eredményén, és tudod, mennyi baj volt vele tavaly.

– Jó, rendben, de előbb-utóbb a madár menni fog. Ezt megígérhetem.

Noha senki sem kérte, Schwartz felelősséget vállalt Maurie iskolai teljesítményéért. Ha esténként egy-két órára beengedték, a szívességért cserébe ideje nagy részét a fiú házi feladatának ellenőrzésével töltötte. Felült Maurie íróasztala mellett a szekrény tezejére, miközben a fiú nagy nehezen megírta a leckéjét. Maurie nyugtalan alkat volt, de Schwartz ügyesen rávette, hogy tanuljon. Végighallgatta, ahogy a fiú a hegedűjén cincogva gyakorol, közben néha egy-két percig a fürdőszobában pihentette fülét. Aztán dominóztak. Maurie-t nem érdekelt a dámajáték, és képzelenség lett volna megtanítani sakkozni. Amikor megbetegedett, Schwartz képregényeket olvasott fel neki, bár ő maga nem szerette az ilyesmit. De Maurie sokat javított az iskolában, és a hegedűtanára is elismerte, hogy jobban játszik. Edie mindezt Schwartz érdemének tekintette, de a madár szerénykedett.

Mégis büszke volt rá, hogy Maurie bizonyítványá-

ban nem szerepelt hármasnál rosszabb osztályzat, és Edie unszolására egy kis snapsszal ünnepeltek.

– Ha így folytatja – mondta Cohen –, biztosan sikerülni fog elit egyetemre küldenem.

– De szép is lenne – sóhajtotta Edie.

De Schwartz megrázta a fejét. – Maurie jó fiú, efelől nem kell aggódniuk. Nem lesz iszákos, és isten őrizze, hogy megütné a feleségét, de tudós sosem lesz belőle, értik, hogy gondolom, jó autószerelő viszont még lehet. Nem szégyen ez manapság.

– A helyedben nem ütném bele azt a nagy orromat mások magánügyeibe – mondta mérgesen Cohen.

– Harry, kérlek – szólt Edie.

– A fenébe is, elfogy a türelmem. Ez a kancsal mindenbe belepofázik.

Schwartz nem volt éppen szívesen látott vendég a házban, mégis hízott néhány dekát, bár a külleme nem lett mutatósabb. Ugyanolyan koszos volt, a tolla borzas, mintha épp egy hóvihár elől menekült volna be. Elismerte, hogy kevés időt fordít magára. Túl sok mindenben kellett gondolkodnia. És a mellékhelyiség is kinn van, mondta Edie-nek. Szeme már fényesebben csillogott, így, noha Cohen továbbra is lekacsalozta, ez nem hangzott olyan meggyőzően.

A helyzetével elégedett Schwartz diszkrétan kitért Cohen elől, de egy este, amikor Edie moziba ment, és Maurie épp zuhanyozott, a mirelitélelmiszer-kereskedő belekötött a madárba.

– Az ég áldjon meg, miért nem mosakszol néha? Miért kell mindig bűzlened, mint egy döglött halnak?

– Elnézését kérem, Mr. Cohen, de ha valaki fokhagymát eszik, fokhagymaszagú lesz. Én naponta háromszor heringet eszem. Etessen virággal, akkor virággillatú leszek.

– Kinek a kötelessége egyáltalán téged etetni? Örülj, hogy heringet kapsz.

– Bocsánat, én nem panaszkodom – mondta a madár. – Maga panaszkodik.

– Azonkívül – folytatta Cohen – még az erkélyről is hallom, hogy horkolsz, mint egy disznó. Nem tudok tőle aludni éjszakánként.

– A horkolás – mondta Schwartz – nem bűn, hála Istennek.

– Akárhogy is, átkozott istencsapása és ingyenélő vagy. A következő az lesz, hogy a feleségem mellett akarsz aludni.

– Mr. Cohen – szólt Schwartz –, e tekintetben nyugodt lehet. A madár az madár.

– Ezt mondod te, de én honnan tudjam, hogy madár vagy, és nem valami átkozott ördög?

– Ha ördög volnék, már tudná. És ezt nem a fia jó jegyei miatt mondom.

– Pofa be, csibész madár! – kiáltotta Cohen.

– Tróger alak! – káromta Schwartz, miközben karmai hegyére állt, és széttárta hosszú szárnyát.

Cohen majdnem a madár vékony torkának esett, de Maurie épp kilépett a fürdőszobából, és így az este hátralevő részében, amíg Schwartz le nem feküdt az erkélyen, tettetett béke honolt.

A veszekedés azonban nagyon felzaklatta Schwartzot, nem is aludt jól. Felébresztette a saját horkolása, és aggódni kezdett, mi lesz vele. El akarta kerülni Cohent, így ameddig csak tudott, a madárházban maradt. Ha nagyon elgémberedett, néhányszor fel-le sétált az erkély peremén, vagy felült a madárház tetejére, és onnan bámult a semmibe. Esténként, amikor Maurie leckéjét ellenőrizte, gyakran elaludt. Ahogy felébredt, idegesen ide-oda ugrált a szoba négy sarka felé. Sokat volt Maurie szekrényében, és figyelmesen megvizsgálta az íróasztala fiókjait, amikor nyitva maradtak. Egyszer, amikor egy nagy papírcsokót talált a földön, belebújt, hogy kiderítse, mik a lehetőségek. A fiút mulattatta a zacskóban lévő madár.

– Fészket akar építeni – mondta az anyjának.

Edie megérezte Schwartz szomorúságát, és csendesen így szólt hozzá:

– Ha megtenné, amit a férjem vár magától, talán jobban kijönne vele.

– Mondjon egy példát! – mondta Schwartz.

– Fürödjön meg, például.

– Öreg vagyok ahhoz, hogy fürödjek – válaszolta a madár. – Fürdés nélkül is hullik a tollam.

– Azt mondja, hogy maga bűdös.

– Mindenki szaglik. Van, aki a gondolatai miatt, vagy mert az, aki. Az én rossz szagom attól van, amit eszem. És az övé vajon mitől?

– Jobb, ha nem kérdezem meg, mert feldühítené – mondta Edie.

November végén Schwartz szinte megfagyott a ködben és a hidegben az erkélyen. Elgémberedett tagokkal ébredt, különösen az esős napokon, és alig tudta mozdítani a szárnyát. Már kezdte kínozni a reuma. Szeretett volna többet bent lenni a fűtött lakásban, főleg amikor Maurie iskolába ment, és Cohen dolgozott. Bár Edie jószívú volt, és talán becsempészte volna reggel, hogy átmelegedjen, a madár félt bekéredzkedni. Közben Cohen, aki cikkeket olvasott a madarak vándorlásáról, egy este munka után kiment az erkélyre, miközben Edie a konyhában húst sütött,

benézett a madárházba, és figyelmeztette Schwartzot, tűnjön el hamarosan, ha jól akar magának. – Ideje lesz elhúzni a csíkot!

– Mr. Cohen, miért gyűlöl engem annyira? – kérdezte a madár. – Mi rosszat tettem?

– Mert főkolompos bajkeverő vagy, azért. Azonkívül ki hallott már zsidómadárról? De most már sipirc innen, vagy vedd úgy, hogy hadat üzentem neked.

Schwartz azonban makacsul ellenállt, és maradt, Cohen pedig folytonosan zaklatta, de úgy, hogy Edie és Maurie ne vegye észre. Maurie gyűlölte az erőszakot, és Cohen nem akarta, hogy a fia rossz véleményel legyen róla. Arra gondolt, talán ha jól kibabráll a madárral, Schwartz elmegy anélkül, hogy fizikailag ki kellene rúgni. Vége a szünidőnek, most már elősködjön máson. Cohen aggódott, hogy milyen hatással lesz Schwartz távozása Maurie iskolai eredményére, de úgy döntött, vállalja a kockázatot, először is, mert a fiú mintha ráérezett volna a tanulás ízére – el kell ismerni a csibész fekete madár érdemeit –, másodszer, mert Schwartz megőrizte Cohent azáltal, hogy mindig ott volt, még álmaiban is.

A mirelitélelmiszer-kereskedő a madár ellen a kampányt úgy kezdte, hogy ízetlen macskatápot kevert Schwartz heringszeletei közé. Felfújta papírzacskókat durrantgatott a madár háza mellett, amikor az aludt, és amikor jól felidegesítette Schwartzot, bár ahhoz nem eléggé, hogy elmenjen, egy jól fejlett macskát hozott haza, úgymond ajándékképpen Maurienak, aki mindig is szeretett volna egy cicát. A macska állandóan Schwartz felé ugrált, valahányszor meglátta, egyszer még néhány farktollát is kitepte. A madár még leckeíráskor is – amikor a macska általában ki volt zárva Maurie szobájából, de a végén valahogy mindig bejutott – az életéért reszketett, az egyik magaslatról a másikra szállt: a csillárról a ruhafogasra, onnan az ajtó tetejére, hogy megmeneküljön a ragadozó karmai elől.

Egyszer, amikor a madár panaszkodott Edie-nek, hogy milyen veszélyekkel teli az élete, a nő így válaszolt: – Legyen türelemmel, Mr. Schwartz. Ha megszokja a macska, nem akarja majd elkapni.

– Amikor már nem akar, mindketten a Paradicsomban leszünk – válaszolta Schwartz. – Tegyen egy szívességet, távolítsák el. Megkeseríti az életemet. Úgy hullik a tollam, mint a falevél.

– Nagyon sajnálom, de Maurie szereti a cicát, vele alszik.

Mit tehetett Schwartz? Aggódott, de nem tudott dönteni, mert félt elmenni. Ette a macskatáppal ke-

vert heringet, próbálta nem meghallani a fegyverro-pogásra emlékeztető papírzacskó-durrogatást a háza mellett éjjelente, rémületben élt, közelebb a plafonhoz, mint a padlóhoz, miközben a macska, farkát meg-megrándítva állandóan őt bámulta.

Hetek teltek el. Aztán Cohen anyja meghalt bronxi lakásában, és Maurie egyest hozott haza számtanból. Másnap a feldühödött Cohen megvárta, amíg Edie hegedűórára viszi a fiút, és nyíltan nekitámadt a madárnak. Söprűvel kergette az erkélyen: Schwartz kétségbeesetten ide-oda repdesett, míg végül bemenekült a madárházba. Cohen diadalittasan benyúlt, megragadta a hangosan káromló és szárnyával vadul verdeső madár mindkét sovány lábát, és kiráncigálta. Többször megpörgette a feje fölött. Schwartz azonban, ahogy körben forgott, lecsapott, csőrével elkapta Cohen orrát, és szorította, mintha az élete múlna rajta. Cohen felüvöltött fájdalomában, ököllel megütötte a madarat, lábánál fogva teljes erejéből addig cibálta, amíg végre kiszabadította az orrát. Újra pörgetni kezdte a rikácsoló Schwartzot, amíg az el nem szédült, aztán dühödten kihajította az éjszakába. Schwartz úgy zuhant az utcára, mint egy darab kő. Cohen utána dobta a madárházat és az etetőt, aztán a párkány mellől figyelte, hogyan törnek ripityára odalenn a járdán. Zakatoló szívvel és fájdalomtól lüktető orral, kezében a söprűvel, egy teljes órán át várta, hogy Schwartz visszatérjen, de a reménye vesztett madár nem jött többé.

Vége a mocskos dögnök, gondolta a kereskedő, és bement. Edie és Maurie már otthon volt.

– Nézzétek – mondta Cohen, és háromszorosára dagadt, véres orrára mutatott –, mit tett velem az a szemét madár. Örökké meglátszik majd a nyoma.

– Hol van most? – kérdezte Edie ijedten.

– Kidobtam, és elrepült. Csakhogy megszabadultunk tőle.

Senki nem mondott ellent, bár Edie a szeméhez nyomkodta zsebkendőjét, Maurie pedig gyorsan megpróbálta elmondani a kilences szorzótáblát, és rájött, hogy körülbelül a felét tudja.

Tavasszal, mire a hó elolvadt, a fiú emlékeitől hajtva a környéken kószált, és Schwartzot kereste. A folyó mellett, egy kis telken talált egy törött szárnyú, kicsavart nyakú, döglött fekete madarat, aminek mindkét madárszemét kivájták.

– Ki tette ezt veled, Mr. Schwartz? – szipogta Maurie.

– Az antiszémiták – válaszolta később Edie.